

Основні підходи до художньо-творчого розвитку здібностей дітей дошкільного віку

Анотація. У статті розглянуто актуальну проблему розвитку художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння сутності художньо-творчих здібностей та особливості їх формування в дошкільному віці. Висвітлено основні компоненти та показники художньо-творчих здібностей. Обґрунтовано важливість дошкільного віку як сензитивного періоду для розвитку творчого потенціалу особистості. Розкрито роль природи, мистецтва та педагогічного супроводу у процесі формування художньо-творчих здібностей дошкільників. Наголошено про необхідність створення сприятливого середовища та забезпечення цілеспрямованого педагогічного впливу для успішного розвитку художньо-творчих здібностей дітей у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: художньо-творчі здібності, діти дошкільного віку, творчі якості, інтелектуальна діяльність, мистецтво, оригінальність, фантазія, художній образ, творча активність, креативність, навчання.

Annotation. The article deals with the actual problem of the development of artistic and creative abilities of preschool children. Theoretical approaches to understanding the essence of artistic and creative abilities and peculiarities of their formation in preschool age are analyzed. The main components and indicators of artistic and creative abilities are highlighted. The importance of preschool age as a sensitive period for the development of a person's creative potential is substantiated. The role of nature, art and pedagogical support in the process of forming the artistic and creative abilities of preschoolers is revealed. The need to create a favorable environment and ensure targeted pedagogical influence for the successful development of children's artistic and creative abilities in preschool education institutions is emphasized.

Keywords: artistic and creative abilities, children of preschool age, creative qualities, intellectual activity, art, originality, fantasy, artistic image, creative activity, creativity, learning.

Необхідність розвитку художньо-творчих здібностей у дітей дошкільного віку обговорюється і описується досить давно. Розроблені освітні програми і технології, які спрямовані на цілеспрямоване досягнення цієї мети у програмі. Завдяки часу проблема розвитку художньо-творчих здібностей здобувачів дошкільного віку істотно змінилася. Так, за останнє десятиліття педагоги-практики помітили, що «здобувачі дошкільного віку все більше відрізняються від своїх однолітків, у своїх працях зазначають І. Песталоцці, Я. Коменський, М. Монтесорі, В. Сухомлинський, і навіть тих дітей, які відвідували дошкільний освітній заклад в кінці минулого століття» [1, с. 37].

Низка науковців пов'язують здібності з художньо-творчого розвитку у здобувачів дошкільного віку з появою символів, розвитком здатності до перевтілення (Н. Веракса, Н. Поддьяков, І. Смолярчук та інші науковці). Перевтілення в мистецтві відбувається в різних видах художньої діяльності дітей – у грі, будівництві, малюванні, ліпленні, конструюванні та в аплікації. Завдяки цьому здобувачі дошкільного віку набувають низку різних творчих якостей, що характеризують їх як творців. Це жвавість, неповторність, динамічність у застосуванні вже відомих нетрадиційних художніх прийомів роботи, у засвоєнні матеріалу, у пошуку нестандартних рішень поставлених завдань та цілей, у використанні різноманітних видів художніх перетворень» [11, с. 98].

На сьогодні проблема художньо-творчого розвитку здобувачів дошкільного віку хвилює фахівців різних галузей: вихователів, педагогів, психологів та ін. Адже вміння сприймати прекрасне в навколишньому світі допомагає мистецтво, яке є важливою умовою художньо-творчого розвитку особистості.

Дослідник який відмітив В. Давидов, необхідно розвивати художню творчість здобувачів дошкільного віку, використовуючи засоби, що сприяють розвитку їхньої уяви [6, с. 33].

Водночас, А. Запорожець підкреслював, що педагог при виборі засобів має враховувати новизну продукту, його оригінальність, варіативність рішень, емоційні прояви в процесі діяльності та інтелектуальної діяльності дітей дошкільного віку [10, с. 156].

Здобувач дошкільного віку може проявляти художньо-творчі здібності в різних видах образотворчої діяльності: пізнавальній, ігровій, мовній, художній та інше.

Під час художньо-творчої діяльності здобувач розвиває у собі самостійність, фантазування, мислення, уяву, а також активізує її пізнавальний інтерес, формує емоційно-позитивне ставлення до процесу навчання цієї діяльності, що сприяє ефективному художньо-творчому розвитку.

Розвиток художньо-творчих здібностей – це творчий процес, спрямований на формування творчої особистості, здатної відчувати, сприймати, оцінювати всесвіт прекрасного і створювати художні цінності.

Це непроста справа, яка потребує багато часу та зусиль. Але коли ми на власні очі побачимо досягнення плоди нашої праці, а саме результати нашої праці продуктивної діяльності дитини дошкільної освіти, пишаємось нашою гордістю яка не буде меж. Насамперед розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку – це «повсякденна праця» у цілому [2, с. 70].

Великою проблемою у суспільстві є потреба в творчих особистостях, здатних активно діяти в мистецтві, нестандартно мислити та креативно знаходити оригінальні рішення всіх життєвих проблем.

Для розвитку художньо-творчих здібностей у дітей дошкільного віку потрібні певні фактори діяльності:

- спадковість у формі психофізіологічних схильностей дітей дошкільного віку;
- творче середовище, що розвивається в дошкільному віці;
- різноманітна творча діяльність в дошкільному віці;
- цілеспрямоване навчання методам цієї діяльності в дошкільній освіті;
- можливість розвиватися в різних видах образотворчої діяльності, в якому є потреба та інтерес творити [5, с. 96].

Успішність здобувачів дошкільного віку безпосередньо залежить від того, як часто вона використовує свої навички в мистецтві. Деякі здобувачі дошкільного віку розвивають свій художньо-творчий потенціал за допомогою та під загальним керівництвом дорослих, тоді як інші можуть ніколи не знати про їх існування.

У результаті художньо-творчої діяльності здобувач дошкільної освіти створює щось нове й оригінальне, проявляє свою фантастичні здібності, реалізує та створює свій задум і самостійно переробляє та знаходить спосіб його реалізації [9, с. 24].

Науковець Г. Вахітов запровадив модель, яка дозволяє виокремити такі складові художньо-творчих здібностей особистості:

- мотиваційно-творча спрямованість здобувачів та активність особистості в цілому;
- загальні властивості особистості, що сприяють художньо-творчій діяльності здобувача;
- евристичні, вербально-творчі здібності особистості здобувачів дошкільної освіти;
- результативність художньо-творчої діяльності здобувачів [4, с. 8].

Дослідниця Г. Сухорукова в своїх працях виокремила такі компоненти, що характеризують креативність: пластичність в роботі (здатність застосовувати багаторазові рішення), мобільність в групі (здатність швидко переходити від одного аспекту проблеми до іншого, не зупиняючись на одній точці зору), оригінальність в роботі (створення

несподіваного, непередбачуваного рішення) [17, с. 69].

Український психолог Т. Дев'ятова визначила такі показники художньої діяльності:

- потік ідей (кількість ідей в одиницю часу);
- гнучкість мислення та креативність (здатність переключатися з одного завдання на інше);
- оригінальність (здатність висувати нові, нестандартні ідеї);
- допитливість (інтерес до навколишнього всесвіту);
- фантазія (повна відірваність відповіді від реальності за наявності логічного зв'язку між стимулом і відповіддю);
- завершеність (здатність надати вашому «виробу» завершений вигляд) [8, с. 96].

Дослідниця Г. Сухорукова у своїх працях виокремила такі показники творчих здібностей: легкість в роботі – швидкість виконання завдання, гнучкість в роботі – перемикання від одного об'єкта до іншого, оригінальність в роботі – мінімальна частота появи заданої відповіді в однорідній групі та опрацювання завдань – повнота.

При цьому підході критерієм креативності є не якість результату, а властивості та процеси, які активізують художньо-творчу продуктивність у мистецтві:

- хід думок;
- гнучкість;
- оригінальність;
- розроблення завдань [17, с. 89].

На думку Є. Котової, найвищий рівень творчих досягнень можливий при поєднанні трьох факторів: художньо-творчих здібностей, творчих навичок і творчої мотивації в мистецтві [12, с. 78].

Зазначимо показники художньо-творчого розвитку за методиками Т. Казакова та І. Ликова:

- засоби виразності: а) колір, колірна гамма; б). дизайн; в). композиція;
- практичні навички в композиції (оволодіння різними матеріалами та інструментами для створення художнього образу);
- зміст креслення;
- жанри та види (натюрморт, портрет, анімалістичний жанр, батальний жанр та інші види);
- декор, відповідний темі (концепції);
- художній образ [13].

Аналізуючи вищевикладене, можна виокремити основні показники художньо-творчих здібностей, за умов стимулювання яких підвищується потенціал естетичної художньо-творчої активності здобувачі дошкільного віку:

- здатність фантазувати та втілювати свої фантазії в житті;
- творча активність здобувачів-дошкільників, їх зацікавленість у підвищенні художнього рівня своїх творчих здібностей;
- евристичні навички – навички вербальної творчості здобувачів-дошкільників,
- легкість, швидкість виконання поставлених завдань;
- гнучкість, мобільність у роботі (швидкий перехід від одного об'єкту роботи до іншого);
- оригінальність у роботі (генерування несподіваних, нетривіальних, невірних рішень);
- завершеність у роботі (можливість вдосконалити свій власний «продукт»).

Творчі нахили, створені у здобувачів дошкільного віку, найчастіше проявляються в одному аспекті, в одному виді творчості (образотворча діяльність, ліплення, словесна

творчість тощо). Креативність як особистісна характеристика проявляється головним чином у тому, що людина проявляє креативність у всіх видах художньої діяльності [18, с. 289].

У психолого-педагогічній літературі термін «креативність» найчастіше асоціюється з поняттям оригінальності і розглядається як особистісна якість.

Як стверджував Я. Пономарьов, який досліджував феномен креативності, розглядає її як «здатність знаходити нові шляхи вирішення різних проблем і їх представлення» [16, с. 58].

Характеризуючи креативність, «він вказує на проблему вмінь і розглядає у своїй дослідженні креативність як процес перетворення знань, а також загальну творчу здатність» [16, с. 92].

Креативність є одним із критеріїв креативності, який забезпечує можливість успішної адаптації особистості до мінливих реалій життя та надає творчого характеру навчанню, праці та відпочинку. «Спеціальні дослідження у практичному досвіді переконливо показали, що найбільш сенситивним періодом для художньо-творчого розвитку є дошкільний вік» [15, с. 57].

Говорячи про формування художньо-творчих здібностей, необхідно знати, з якого віку дитині слід починати розвивати творчі здібності. Психологи зазначають різні періоди часу від півтора до п'яти років. Існує також гіпотеза, що розвивати художньо-творчі здібності у дітей дошкільного віку потрібно з самого раннього віку. З дитинства у дітей дошкільного віку проявляється схильність до якоїсь художньої діяльності. Здобувач відчуває у собі радість і задоволення від прекрасного. Чим більше здобувач займається улюбленою справою, тим більше їй хочеться цим займатися. Також його цікавить не результат, а сам процес, але найбільш інтенсивно і яскраво починають розвиватися навички в дошкільному віці, формується пізнання дійсності, наочно-образне мислення, сприйняття, образна пам'ять і уява та інше.

Розвиток художньо-творчих здібностей тісно пов'язаний з рівнем розвитку інтелекту у дітей дошкільного віку, особливо мислення та уяви. Дошкільний вік є сенситивною фазою для розвитку всіх пізнавальних процесів, тобто як мислення, так і творчої уяви в мистецтві [15, с. 79].

Дитинство з психологічної точки зору є найбільш сенситивним періодом для розвитку художньо-творчих здібностей, оскільки здобувачі дошкільного віку в цьому віці надзвичайно проникливі та мають велике бажання пізнавати навколишній світ. Саме природа дає можливість для здобувачів дошкільного віку отримати багатий емоційний досвід у розвитку художньо-творчих здібностей – пробуджувати емоції та ставлення до неї. Розвиток у дітей естетичних смаків та емоційного ставлення до краси природи допомагає їм стати вище, багатше, уважніше.

В дошкільному віці прививаються основи краси, в тому числі ставлення до навколишнього світу, до природи і мистецтва. Заклад дошкільної освіти є першим ступенем системи безперервної освіти і сходиною у розвитку, тому цей період є основою для формування світогляду та відкриває великі можливості для розвитку художньо-творчих здібностей та інтересу до світу природи. У процесі пробудження і розвитку емоційного сприйняття краси природи, її колоритності важливу роль відіграє ставлення вихователів та батьків до чарівної природи. Увага, підтримка і схвалення дорослих сприяють розвитку захоплення і успішності діяльності.

Про пробудження інтересу до чарівності природи у здобувачів дошкільної освіти ми можемо судити за такими ознаками прояву художньо-творчої активності: запитання здобувачів, участь у дискусіях, спостереження під час прогулянок, активне використання знань і вмінь у дітей [14, с. 44].

Працюючи зі здобувачами дошкільної освіти, вихователь повинен продіагностувати та знати про їхні вікові особливості. У здобувачів цього віку велика тяга до творчості та самостійності. Малеча прагне до нових відкриттів в мистецтві, експериментувати та знати про

навколишній світ. І цей інтерес пізнання спонукає дитину творити щось нове. А викладачі та батьки допоможуть розширити їхній кругозір, дитячий досвід, надаючи дітям знання, заохочуючи їх допитливість і залучаючи до різноманітних видів образотворчої діяльності. А накопичені знання та уміння є основою їхньої майбутньої художньо-творчої діяльності [7, с. 37].

Художньо-творча діяльність приваблює дошкільнят, які відчули радість своїх перших відчуттів мислити, творити, хоч і маленьких, але відкриттів, і почуття задоволення від своїх нових робіт, творінь тощо. Водночас актуальності набуває одна із найскладніших проблем – проблема взаємодії художньо-творчого процесу з емоційним розвитком дітей дошкільного віку. Яскраві емоції стають основою для формування у здобувачів дошкільного віку гострої потреби не тільки в кінцевому продукті художньої творчості, а головне в певній мірі здійснення самого цього процесу, незалежно від вирішення поставлених завдань.

За характером художньої творчості дітей можна судити про їх цілесприйняття навколишньої дійсності, про особливості мислення, уяви, пам'яті, фантазування та інтелектуальних здібностей [3, с. 33].

Виховуючи дітей дошкільного віку в мистецтві за допомогою природи ми маємо прагнути пробудити в душі кожної дитини потяг до краси природи. Знайомите дитину з природою необхідно з раннього віку, якомога раніше, з дошкільного віку і виховувати її не вдома як глядача і слухача, а як активного творця всесвіту, найчарівнішого, прекрасного всесвіту [3, с. 50].

Отже, емоційна насиченість процесу художньої творчості здобувачів дошкільного віку приведе до посиленого естетичного розвитку, нових мотивів естетичної діяльності дошкільнят, які перебудовують мотиваційно-емоційну сферу здобувача, а в кінцевому результаті сприяють і формують евристичні структурні складові особистості. Здатності до художньо-творчої діяльності виникають у здобувача дуже рано, проте їх потрібно розвивати, вони не розвиваються сам по собі, а потребують особливої уваги вихователів закладів дошкільної освіти й батьків.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Є.А. Розвиток творчого потенціалу особистості дошкільника: аналіз методик. *Проблеми та перспективи розвитку освіти*. 2014. № 27. С. 37-41.
2. Алієва М.Г. Розвиток креативності вихованців дошкільної освітньої організації. *Педагогічний вісник. Педагогічні науки*. 2015. № 4. С. 70-77.
3. Богуш А.М. Духовність у вимірі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2013. № 9. С. 33-59.
4. Вахітова Г.Х. Теоретична основа та організаційно-педагогічні умови розвитку творчих здібностей дошкільнят: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.Х. Вахітова. Одеса, 2000. С. 8.
5. Возна Л., Максименко О., Овчаренко Л., Руханська Л., Самсін В. та ін. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля». Тернопіль: Мандрівець, 2017, С.96.
6. Давидов В.В. Теорія навчання. Чернівці: ІНТОР, 1996. С. 33.
7. Двоглазова І.Ю., Бочагаєва І.Д., Блохіна Є.В. Проектна діяльність екологічного змісту у соціальному розвитку сучасного дошкільника. *Дошкільник. Методика та практика виховання та навчання*. 2017. № 4. С. 37-43.
8. Дев'ятова Т.Н. Етапи діагностування навичок взаємодопомоги у колективній творчості старших дошкільнят. *Моніторинг якості освіти в період дитинства*: зб. наук. ст. Одеса, 2005. Вип. 3. С. 96.
9. Дибіна О.В. Заняття з ознайомлення з навколишнім світом середній групі дитячого садка: конспекти занять. Харків: МОЗАІКА-СИНТЕЗ, 2010. С. 24.
10. Запорожець А.В. Вибрані психологічні праці: в 2 т. К.: Педагогіка, 1986. Т. 1: Психічне розвиток дитини. С. 156.
11. Йохвідов В.В., Веселова У.Р. Педагогіка: лекції для студентів: навч. посіб. Одеса: Синтез,

2015. Ч. 1. С. 98.

12. Котова Є.В., Кузнєцова С.В., Романова Т.А. Розвиток творчих здібностей дошкільнят: метод. посібник. Луцьк: Сфера, 2010. С. 78.

13. Ликова І.А. Екопластика як дитяче мистецтво у співтворчості з природою. *Управління дошкільною освітньою установою*. 2017. № 7. С. 70-83.

14. Любімова Т.Г. Розвиваємо творчу активність: ігри та вправи для дітей та дорослих. Чобоксари: Гроссо, 1996. С. 44.

15. Озерова О.Є. Розвиток творчого мислення та уяви у дітей: ігри та вправи. Суми: Фенікс, 2005. С. 57, 79.

16. Пономарьов Я.А. Психологія творчості: загальна, диференціальна, прикладна. Київ: Наука, 1990. С. 58-92.

17. Сухорукова Г.В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. К.: Видавничий дім слово «Слово», 2010. С. 69-89. URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/%D0%93%D0%92%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%88%D1%96%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9E%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%8E.pdf>

18. Хупавцева Н.О. Актуальні проблеми дослідження творчого мислення особистості. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості*: зб. наук. праць / за ред. В.О. Моляко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. Т. 12. Вип. 7. С. 289-296.